

M. T. CICERONO VEIKALŲ LEIDIMAS XVI—XVIII a. LIETUVOJE

J. TIJONELYTĖ

Marko Tulijaus Cicerono, žymaus I a. prieš m. e. romėnų rašytojo, išleistus veikalus Lietuvoje yra surinkę ir aprašę bibliografai K. Estreicheris¹, J. Bieliński², J. I. Kraševskis³, A. Jocheris⁴, J. Lelevelis⁵ ir kt. Tačiau duomenys apie M. T. Cicerono veikalų leidimus išblaškyti įvairiose bibliografijose ir neduoda vieningo jų vaizdo. Šio straipsnio tikslas, remiantis ankstesnių bibliografų duomenimis bei Vilniaus universiteto ir kitose bibliotekose išlikusiais senaisiais M. T. Cicerono veikalais, surinkti į vieną vietą duomenis apie visus XVI—XVIII a. M. T. Cicerono kūrinių leidimus. Autoriui pavyko kiek papildyti ankstesnių bibliografų duomenis apie Cicerono veikalų leidimus Lietuvoje. XVI—XVIII a. antikinių autorių kūriniai buvo leidžiami lotynų bei lenkų kalbomis. Jie verti tyrinėtojų dėmesio dėl daugelio priežasčių: yra susiję su Lietuvos švietimo istorija, knygų leidyba, parodo antikinės literatūros paplitimą ir kt.

Yra žinoma, kad pirmoji knyga Lietuvoje buvo išspausdinta tik XVI a. pradžioje. Tai buvo P. Skorinos knyga „Apaštalas“ („Апостол“), kirilicos šriftu išleista Vilniuje 1525 m.

XVI a. pirmojoje pusėje Lietuvoje dar nebuvo nė vienos spaustuvės, spausdinančios knygas lotyniškais raidėmis, todėl antikinių rašytojų veikalus, taip pat ir M. T. Cicerono, tekdavo gabentis iš kitur⁶. Jie buvo panaudojami paprinėse mokyklose, vėliau gimnazijose⁷. Knygos, išspausdintos už Lietuvos ribų, labai brangiai kainuodavo, todėl mokyklos parsigabendavo tik kelis reikiamo autoriaus leidimo egzempliorius, kuriuos vietoje ranka perrašinėdavo.

XVI a. antrojoje pusėje Mikalojus Kristupas Radvila (Našlaitėlis) perkėlė savo spaustuvę iš Lietuvos Brastos į Vilnių⁸. Pradžioje ją padėdė globoti jėzuitams, o vėliau visai jiems atidavė.

¹ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, Kraków, p. 247—264.

² Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579—1831). T. 3, Kraków, 1899—1900, p. 136.

³ Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, Wilno, 1842.

⁴ Jocher Ad. *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*. T. 1, Wilno, 1840.

⁵ Lelevel J. *Bibliograficznych ksiąg dwoie*. Wilno, 1823, p. 233.

⁶ *Zr. Librorum Academiae Caesareae Vilmensis indices*. Vol. 1, Vilnae, 1810, p. 933—935; Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, s. 62—64.

⁷ *Zr. Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579—1831)*. T. 1, Kraków, 1899—1900, s. 23—85; Tijunelytė J. *Zygimantas Liauksminas*.—*„Literatūra“*, t. 5, 1962, p. 87—90.

⁸ *Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579—1831)*. T. 1, s. 121; Kraszewski J. I. Wilno, T. 4, s. 64.

1579 m. jėzuitų kolegija buvo paversta aukštąja mokykla-akademija. Jos dispozicijon perėjo ir spaustuvė⁹. Turėdami savo žinioje spaustuvę, jėzuitai čia spausdino ne tik religinio turinio knygas, bet ir daugumą anti-kinių rašytojų veikalų, taip pat ir M. T. Cicerono raštus. Pateiksime M. T. Cicerono veikalus pagal jų išleidimo metus.

XVI a.

Vienas iš pirmųjų M. T. Cicerono raštų leidimų Lietuvoje yra jo veikalas „Apie pareigas“ („De officiis“) lenkų kalba. Pateikiame šio leidinio bibliografinį aprašą iš K. Estreicherio bibliografijos (t. 14, p. 262).

1. O powinnościach wszech stanow ludzi księgi troje przez Stanisława Koszutkiego przełożone y krotkiemi objaśnione. K temu przydano żywot iego, krotko zebrany, z roznych Historykow, iako skąd poszedł Cicero, co czynił za swego wieku, y iako żywota swego dokonał. A ktemu, na ostatku przydane są przypiski dostateczne, które się znaczyły w tekście liczbą wedle porządku swego. Drukowano w Wilnie u Jana Karcana z Wieliczki. Roku 1583, kart 20, stron 199 i kart 20 przypisów (strona 77 opuszczona przy liczbowaniu)¹⁰.

Veikalas išleistas Vilniuje 1583 m. gotišku šriftu Jano Karcano spaustuvėje. Titulinio lapo antroje pusėje yra Jono Chodkevičiaus herbas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karališkojo mėšos piaustytojo (lenk. „krajczy“, lot.— „incisor“) Jono Kiškos 1576 m. kovo 13 d. Liubiče parašyta Jonui Chodkevičiui skirta 7 puslapių dedikacija.

2. O powinnościach wszech stanow ludzi, księgi troje, przez Stanisława Koszutkiego przełożone y krotkiemi przypiskami objaśnione... (Toliau kaip 1583 m. leidinyje). A na ostatku, przydane są przypiski dostateczne, które poznaczone są w tekście liczbą wedle porządku swego. W Wilnie w drukarni Jana Karcana, roku 1593, k. nłb. 15, str. 199 i k. nbl. 20 (Druk gócki)¹¹.

Tai naujas 1583 m. knygos leidimas. Antroje titulinio lapo pusėje yra 12 eilučių Jono Kozakovičiaus dedikacija (dodecastichon) Žemaitijos kaštelionui D. Mikalojui Naruševičiui. Po to leidėjas Naruševičiui skirtas 1593 m. gegužės 22 d. prierašas. Po Cicerono biografijos, apimančios 28 puslapius, atspausdinta 8 Stanislovo Grochovskio eilutės (ogdastichon), skirtos M. T. Cicerono leidiniui, ir Jono Kozakovičiaus 18 eilučių epigrama lenkų kalba.

3. Księgi o starości. Teraz nowo z łacińskiego na polski język z pilnością przełożone y wydane przez Bieniasza Budnego w Wilnie w drukarni Jana Karcana. Roku 1595 (Tytuł w ramkach), k. nłb. 3, str. 39 (dr. goc. tylko gdzie niegdzie antykwa)¹².

Tai yra M. T. Cicerono dialogo „De senectute“ („Apie senatvę“) leidinys. Šį dialogą išvertė į lenkų kalbą Simonas Budnas (Bieniasz

⁹ J. I. Kraševskis (Wilno. T. 4, s. 62) rašo, kad iki 1580 m. Vilniuje nebuvo nė vienos spaustuvės, turinčios lotynišką šriftą, bet slavų spaustuvėje nuo 1525 m. buvo spausdinamos knygos kirilica, o Danieliaus Lenčiskio, Jono ir Juozapo Karcanų spaustuvės spausdino knygas gotišku šriftu.

¹⁰ J. I. Kraševskis (Wilno. T. 4, s. 62) rašo, kad iš pradžių Jonas Karcanas dirbo spaustuvininku Loske (Varmijoje, dabartinėje Lenkijos teritorijoje; po 1868 m. pavadinata Lidzbarku), Jono Kiškos tipografijoje. Apie 1581 m. jis persikėlė į Vilnių ir čia spausdino tiek reformatų, tiek katalikų knygas (Zr. Abramowicz L. Cztery wieki drukarstwa w Wilnie (1525—1925). Wilno, 1925, s. 44—47).

¹¹ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 262.

¹² Ten pat, p. 253.

Budny). Titulinio lapo antroje pusėje yra Skuminų herbas. Toliau vertėjo S. Budno 1594 m. vasario 6 d. Leipcige parašyta dedikacija, skirta Naugarduko vaivada, Gardino ir Alytaus seniūniui Teodorui Skuminui.

XVII a.

4. Księgi o przyjaźni. Teraz nowo z łacińskiego na polski język z pilnością przełożone przez Bieniasza Budnego. Drukowano w Wilnie w drukarni Jana Karcana Nakładem tegoż Autora, roku 1603, 42 str. kart 2 nlb. (Druk gocki) ¹³.

Siame leidinyje išspausdintas M. T. Cicerono dialogo „De amicitia“ („Apie draugystę“) vertimas į lenkų kalbą (vertė S. Budnas). Leidinys autoriaus dedikuotas 1603 m. kovo 20 d. Jonui Chreptavičiui.

5. Księgi o przyjaźni [...] w Wilnie w Drukarni Jana Karcana, roku 1606, k. 2 i str. 42 ¹⁴.
Tai stereotipinis 1603 m. knygos leidimas.

6. Księgi o starości. Teraz nowo z łacińskiego na polski język z pilnością przełożone y wydane. Przez Bieniasza Budnego w Wilnie w Drukarni Jana Karcana roku 1606, k. 2, str. 40 ¹⁵.

Tai 1595 m. leidimo naujas leidimas. Kitoje titulinio lapo pusėje yra medžio raižinys, vaizduojantis Skuminų herbą. Po to — 3 puslapių dedikacija, skirta Naugarduko vaivada, Gardino ir Alytaus seniūniui Teodorui Skuminui.

7. O powinnościach wszęch stanow ludzi, księgi troie przez Stanisława Koszutkiego przełożone y krotkiemi przypiskami objaśnione. Ktemu przydano żywot iego, krotko zebrany z roznych Historikow, iako skąd poszedł Cicero, co czynił za swego wieku, y iako żywota swego dokonął. A ktemu, na ostatku są też przypiski dostateczne, które poznaczone w texcie liczbą, wedle porządku swego. A na ostatku, przydano też są Księgi II O Starości y o Przyjaźni przełożone. W Wilnie, w drukarni Jana Karcana, roku 1606, str. 199 liczb. nlb. 74, oraz str. 40, 42 i 12 (Druk gocki) ¹⁶.

Tai trečiasis M. T. Cicerono traktato „Apie pareigas“ leidimas. Knygos pabaigoje pridėti du M. T. Cicerono dialogai: „De senectute“ („Apie senatvę“) ir „De amicitia“ („Apie draugystę“). Leidinio pradžioje yra išspausdinta dedikacija, skirta Adomui Chreptavičiui.

Be filosofinių M. T. Cicerono traktatų, Lietuvos mokyklose ir senajame Vilniaus universitete buvo skaitomi ir nagrinėjami jo laišškai, kuriuos Vilniuje originalo kalba XVII a. išleido akademijos spaustuė.

8. Epistolae ad familiares pro superiore ordine Infimae classis grammaticae. Bez wyr. m. [w Wilnie, 32 str.] ¹⁷.

Tai yra M. T. Cicerono laiškų rinkinys, skirtas Lietuvos mokyklų žemesnėms klasėms, vad. „grammatica classis“ ¹⁸. Sis leidinys su prierašais lenkų kalba. Jame nenurodyta nei leidimo vieta, nei metai.

9. Epistolarum, a doctis viris ad usum studiosae iuventutis selectarum, libri XV, Vilnae, 1670, s. typ. Acad.

¹³ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 253.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat, p. 262.

¹⁷ Ten pat, p. 251; Jocher A. Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 1. Wilno, 1840, s. 156.

¹⁸ Apie Lietuvos mokyklas žr. Bieliński J. Uniwersytet Wileński. T. 1. Kraków, 1899—1900, s. 23—56; Zygmantas Liaukšminas.—„Literatūra“, t. 5, p. 87—90.

10. *Epistolarum* [...]. Vilnae, 1672, s. typ. Acad.

11. *Epistolarum* [...]. Libri IX. Vilnae, typis Acad. S. J. A. D., 1679¹⁹.

Visi trys M. T. Cicerono leidiniai, skirti besimokančiai Lietuvos mokyklų jaunuomenei, išleisti Vilniuje, akademijos spaustuvėje.

Apie kitų M. T. Cicerono raštų leidimą XVII a. Lietuvoje bibliografa nemini.

Matyt, Vilniaus akademija, taip pat ir kitos Lietuvos mokyklos tenkinosi pargabentais iš užsienio M. T. Cicerono leidiniais, ypač iš Venecijos, Vienos, Liono, Frankfurto ir Krokuvos. Pavyzdžiui, Venecijoje M. T. Cicerono veikalai buvo leidžiami jau nuo 1500 m.²⁰

XVIII a.

Daugiausia M. T. Cicerono raštų Lietuvoje buvo išleista XVIII a. Šiame amžiuje M. T. Cicerono veikalų taip daug buvo leidžiama, be abejonės, dėl to, kad universiteto dėstytojai lotynų kalbos dėstytiui kėlė didelius reikalavimus. Peržiūrėjęs šio šimtmečio akademijos lotynų kalbos profesorių paskaitų prospektus²¹, matyti, kad M. T. Ciceronas buvo pagrindinis lotynų kalbos autorius, kurį dėstytojai ir studentai skaitė ir nagrinėjo. Be to, įsteigus Lietuvoje visą eilę piurų ir jėzuitų vidurinių mokyklų, M. T. Cicerono veikalai joms buvo labai reikalingi.

Jėzuitai gana anksti ėmė versti romėnų klasikų į lenkų kalbą, prie vertimų pridėdami taip pat komentarus ir anotacijas parašėse. Aišku, jų vertimai ir komentarai nebuvo visai tobuli, nes iki XVIII a. akademijoje dar nebuvo dėstoma „antiquitates“, t. y. realiųjų apie graikų ir romėnų senovės papročius, buitį, kultūrą. Tačiau vis dėlto šie vertimai atliko tam tikrą vaidmenį, supažindindami ano meto visuomenę ne tik su antikinių rašytojų veikalais, bet ir padėdami juos teisingai suprasti.

XVIII a., įvedus į Vilniaus akademiją paskaitas apie graikų ir romėnų realijas — „antiquitates“²², romėnų klasikų veikalų vertimai ir komentarai kas kartą tobulėjo, ir jų vis gausėjo.

Pirmasis M. T. Cicerono raštų leidimas XVIII a. Lietuvoje buvo:

12. *Commentarius in selectas M. T. Ciceronis orationes. Pars I. Ad usum Scholarum Societatis Jesu. Post editiones Germanicas in Lituania Editio Prima.* Vilnae, Typ: S. R. M. Acad: Soc. Jesu, Anno 1754, kart mill. 302²³. [566] p.

Leidinyje išspausdintas lotynišku šriftu, puslapijai nenumeruoti. Leidinio turinys: *Verrina I seu Divinatio in Verrem.*—*Verrina II quae dicitur prooemium seu principium Primae actionis in C. Verrem.*—*Verrina IV sive Accusationis in Verrem liber II. De Iurisdictione Siciliensi.*—*Verrina VII sive Accusationis in Verrem liber V.*

13. *Commentarius* [...]. Pars II. Vilnae, Typ: S. R. M. Acad: Soc. Jesu, Anno 1755. [594] p.

Antrąją leidinio dalį sudaro šios kalbos: *Oratio pro lege Manilia ad populum.*—*Oratio pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites.*—*Oratio in L. Catilinam I habita in senatu.*—*Oratio pro L. Muraena.*—*Oratio pro domo sua ad Pontifices.*

¹⁹ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 251; Jocher A. *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce.* T. 1, s. 156.

²⁰ Zr. *Librorum Academiae Caesareae Vilmensis Indices.* Vol. 1, p. 933—941.

²¹ *Prospectus lectionum in Universitate Vilmensi.* D. Pilchowski, Vilnae, typis Sacrae Regiae Maiestatis Penes Academiam. 1783/1793.

²² Zr. *Prospectus lectionum in Universitate Vilmensi.* prosp. 1783.

²³ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 248.

14. *Commentarius* [...] Pars III. Vilnae, Typ: S. R. M. Acad: Soc. Jesu. Anno 1756. [483] p.

Trečiąją dalį sudarė kalbos: *Oratio in Pisonem*.— *Oratio pro Tit. Annio Milone* (su praefatio Nicolai Abram. S. J. in orationem pro Milone).— *Oratio pro M. Marcello*.— *Oratio pro Q. Ligario ad Caesarem*.— *Oratio pro rege Dejotaro ad C. Caesarem*.

Visos trys leidinio dalys turi išsamius komentarus ir paraštėse — anotacijas.

K. Estreicheris nurodo, kad M. T. Cicerono rinkinyje „*Orationes selectae*“ („Rinktinės kalbos“) „*Oratio pro M. Marcello*“ („Kalba už M. Marcelį“) buvo išleista Polocke. (Žr. *Bibliografia Polska*, t. 14, p. 261.)

15. *Epistolarum, a doctis viris ad usum studiosae iuventutis selectarum. Libri IV.* Vilnae, Typis S. R. M. Academicis Soc. J., Anno 1755. [140] p.²⁴

Tai yra pakartotinai išleistas 1670 m. M. T. Cicerono rinkinių raštų leidimas, skirtas besimokančiam jaunimui. Knygos pradžioje yra įžanga, skirta moksleiviams („*Studioli grammatices Collegiorum Societatis Jesu*“). Po įžangos atspausdinta keturios rinkinių Cicerono laiškų knygos, skirtos mokinių kalbos pratyboms.

16. *Epistolarum selectarum. Libri IV. Olim Commentationibus Benedicti Herberti illustrati nunc in commodiorem ordinem digesti ad usum scholarum Societatis Jesu. Anno MDCCLXI* (1761), Nesvisii, Typis Radivilianis Collegij Societatis Jesu, k. nlb. 8, str. 314 i Index k. 1²⁵.

Sie M. T. Cicerono rinkiniai laiškai išleisti su Benedikto Herberto komentarais, skirti jėzuitų mokykloms.

17. *Nauka o krasomowstwie z ksiąg M. T. Cicerona Dla JW. Iuci Pana Aloizego Ogińskiego Kasztelanica Witebs: Starosty Wierzb; Zukow: etc. na polski język wytłumaczona przez Xiędza Jozefa Boreyko Societatis Jesu Nauczyciela sztuki krasomowskiey in Collegio Nobilium Societatis Jesu w Wilnie, roku 1763 w Wilnie w drukarni J. K. Mei Akademickiey Societatis Jesu, kart. nlb. 3, str. 208*²⁶.

Tai yra M. T. Cicerono veikalo „*De arte oratoria*“ („Apie kalbos meną“) Juzefo Boreikos vertimas į lenkų kalbą. Titulinio lapo antroje pusėje yra atvaizduotas Oginskių herbas. Po to eina Vitebsko kašteliono Aloyzo Oginskio kreipimasis į Igną ir Eleną Oginskius. Čia išreiškiama padėka dėdei ir dėdienei už suteiktas jam malones.

Po to išspausdintas M. T. Cicerono veikalo „*Apie kalbos meną*“ vertimas į lenkų kalbą. Leidinys turi 208 puslapius.

1764 m. Nesvyžiuje Radvilos spaustuviėje buvo išleistas Ciprijono Soarijaus (Soarer, 1547—1617) retorinių veikalų rinkinys, antraštė:

18. *Rhetoricae Cypriani Soarii e Societate Jesu Explanatio Item Orationes Ciceronis majores Et ex classicis Authoribus selecta Quae in Gymnasiis Societatis Jesu praelegi solent In Schola Rhetoricae Nesvisii, Typis Radivilianis Coll: Soc. Jesu, Anno 1764. [262] str.*²⁷

Šiame rinkinyje šalia kitų autorių išspausdintos ir kelios M. T. Cicerono kalbos: *Oratio I pro T. Annio Milone* (p. 49).— *Pro lege Manilia seu*

²⁴ Estreicher K. *Bibliografia Polska*. T. 14, s. 251.

²⁵ Ten pat, p. 251—252.

²⁶ Ten pat, p. 251.

²⁷ Ten pat, t. 28, p. 342.

de imperatore Pompejo deligendo oratio II (p. 32).— Pro M. Marcello oratio III (p. 14).— Philippica secunda. Oratio IV (p. 53).

Leidinio pratarėje rašoma apie C. Soarijus retoriką.

Nuo puslapio P kalbama apie autorius, kuriuos paprastai privalo mokiniai skaityti retorikos mokyklose. Pirmoje vietoje nurodomos M. T. Cicerono kalbos („Authores in schola rhetoricae praelegi soliti“— „Autoriai, kurie paprastai skaitomi retorikos mokyklose“). Visi tekstai su komentarais ir pastabomis.

C. Soarijus parašė mokykloms vadovėlį „Apie retorikos meną“, kuris daug kartų buvo leidžiamas.

1766 m. Vilniaus akademijoje pakartotinai buvo išleistas M. T. Cicerono traktatas „Apie pareigas“ („De officiis“).

19. O powinnościach wszech stanow ludzi Księgi troje przez Stanisława Koszutskiego przełożone y krotkiemi przypiskami objaśnione. Na ostatku przydane są tegoż Cycerona księgi o starości przełożone przez Bieniasza Budnego. Wydrukowane niegdyś w Wilnie w roku 1593, a teraz znowu do druku podane. W Wilnie w drukarni J. K. M. i Rzeczypospolitey Akademickiey Soc. Jesu, roku 1766, kart. nlb. 22 i str. 236; a nadto księgi o starości, k. 1, str. 42²⁸.

Nors ši knyga yra 1593 m. išspausdinto leidinio pakartotinis leidimas, bet ji pataisyta, kitaip sutvarkyta ir apiforminta.

Leidinio pradžioje yra įžanga, po jos eina M. T. Cicerono filosofinio traktato „De officiis“ („Apie pareigas“) vertimas. Pirmame leidinio puslapyje atspausdinta leidėjo K. Naruševičiaus dedikacija „Podolės žemių generolui, kadetų korpuso komendantui ir Lietuvos pėstininkų šefui generolui kunigaikščiui Adomui Cartoriskiui“ Po to duodama iš Plutarcho, Apijano ir kitų biografų pateikiamų duomenų surinkta M. T. Cicerono biografija, o leidinio pabaigoje su atskiru titulinio lapu pridėta M. T. Cicerono dialogo „De senectute“ („Apie senatvę“) 42 puslapių S. Budno vertimas į lenkų kalbą.

20. Mowy Cycerona przez X. Juliana Siemaszkę, na oyczysty ięzyk przełożone a nakładem J. O. Xcia Alexandra Sapiehy wojewody Połockiego, Hetm. Woysk W. X. Lit., dla pożytku szlacheckiey młodzi w Konwikcie Dereczyńskim uczącey się wydrukowane. W Wilnie w drukarni Y. K. M. Y. Rzeczpospol. XX Schol. Piarum R. P. 1770, k. 1, str. 576²⁹.

Turinys: Pro Sexto Roscio.— Pro lege Manilia. — Pro Quinto Ligario.— Pro Deiotaro rege Galaciae.— Pro Tito Annio Milone.

Leidinio kairėje pusėje išspausdintas lotyniškas tekstas, dešinėje — vertimas į lenkų kalbą. Pradžioje pateikiamas visų kalbų sąrašas.

J. I. Kraševskis³⁰ mini 1771 m. pakartotinai išleistą tą patį leidinį.

21. Mowy za Sextem Rosciuszem Ameryńskim za ustawą Maniliusza, za Milonem, za Ligaryuszem, i za Deiotarem. W Wilnie, w Druk. XX. Piarów, 1770, s. p.³¹

Tekstas tame leidinyje pateikiamas dviem kalbomis: lenkų ir lotynų.

22. Księgi o starości, z łacińskiego na polski język z pilnością przełożone, i wydane

²⁸ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 263.

²⁹ Ten pat, p. 256.

³⁰ Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, s. 313.

³¹ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 256.

przez Bieniasza Budnego w Wilnie, w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey, Akademickiey Societatis Jesu, roku 1776, k. 1, str. 42³².

Sis leidinys pasirodė kaip priedas prie K. Naruševičiaus išleisto M. T. Cicerono traktato „Apie pareigas“ (1788 m.).

23. Mowy Cyserona przez X. Juliana Siemaszkę Scholarum piarum na oyczysty język przełożone a nakładem J. O. X-cia J. Alexandra Sapielhy Wojewody Połockiego, Hetm. Woysk W. X. Lit. dla pożytku schłacheckiey młodzi w Konwikcie Dereczyńskim uczącey się wydrukowane. W Wilnie, 1777. Druk J. K. M. Rzeczypospolitey u XX Scholarum Piarum, str. 294³³.

Tai yra 1770 m. pakartotinis leidimas, bet jame išspausdintos tik 3 M. T. Cicerono kalbos: „Pro Sexto Roscio“, „Pro lege Manilia“, „Pro Quinto Ligario“.

Leidinio pradžioje duoti paaiškinimai.

24. Mowy Cyserona na oyczysty język przez X. Adama Tołoczkę Scholarum Piarum przełożone. Tom pierwszy w Wilnie w drukarni J. K. M. y Rzplitey XX Schol. Piar: R. P. 1778, str. LVI, 239³⁴.

Tai yra 4 Cicerono kalbų prieš Katiliną vertimas į lenkų kalbą. Išvertė A. Toločka. Šalia taip pat pateiktas lotyniškas Katilinos kalbų tekstas, pridėti išsamūs komentarai.

25. Mowy Cyserona [...] tom drugi w Wilnie w drukarni J. K. M. y Rzplitey XX Schol. Piar: R. P. 1783, str. 243³⁵.

Antrajame tome išspausdintos M. T. Cicerono kalbos: „Už Maniliaus įstatymą“, „Už M. Marcelą“, „Už Licinijų Archiją“.

26. Nauka o krasomowstwie z ksiąg M. T. Cicerona wytłumaczona przez X. Josefa Boreyko. Soc.: Jesu Nauczyciela sztuki krasomowskiey in Collegio Nobilium Societatis Jesu, w Wilnie przedrukowana, r. 1783, w Wilnie w Drukarni J. K. Mci przy Akademij, k. 2 nb., str. 192³⁶.

Tai yra Cicerono veikalo „Paxtitiones oratoriae“ („Kalbų suskirstymas“) vertimas į lenkų kalbą. Nuo 91 iki 158 puslapio pateiktos žinios lenkų jaunimui apie gražbylstę („Zdanie o krasomowstwie dla młodzi polskiey“), po to išspausdintos tos pačios šešios kalbos, kaip ir 1763 m. leidinyje.

J. I. Kraševskis³⁷ pažymi, kad 1784 m. Vilniuje toje pačioje akademijos spaustuve buvo išleista:

27. Nauka o krasomowstwie Xiąg Cyserona, str. 192.

Šis leidinys taip pat minimas Vilniaus universiteto senųjų knygų kataloge³⁸.

Be to, J. I. Kraševskis³⁹ nurodo 1784 m. leidinį:

28. Mowa Cyserona z Marcellem miana Senacie Rzymskim, przełożona na język oyszysty

³² Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 253.

³³ Ten pat, t. 18, p. 22.

³⁴ Ten pat, t. 28, p. 191.

³⁵ Ten pat, p. 256.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, s. 341.

³⁸ Librorum Academiae Caesareae Vilmensis indices. Vol. 1, p. 933.

³⁹ Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, s. 342.

przez usznięw literatury w Szkole Głównej W. X. Lit. Roku 1784, w Wilnie, w Drukarni J. K. M. 17 kad. (26) kart.

J. I. Kraševskis taip pat nurodo XVIII a. išleistą Cicerono kalbą:

29. Oratio pro Milone, Typ. Av.

Duomenys apie šį leidinį nepilni: nėra nei metų, puslapių skaičiaus⁴⁰. Šį leidinį nurodo ir K. Estreicheris⁴¹.

K. Estreicheris⁴² XVIII a. viduriui priskiria leidinį:

30. Oratio pro Murena et pro domo sua. Vilnae, b. r.

Sis leidinys neturi nei leidimo metų, nežinomas puslapių skaičius.

Apžvelgus Cicerono kūrinių leidimą Lietuvoje XVI—XVIII a., galima padaryti tokias išvadas.

Pažymėtina tai, kad XVIII a. beveik visi M. T. Cicerono veikalai buvo spausdinami su komentarais ir skiriami besimokančiam jaunimui.

Mažiausia Cicerono raštų Lietuvoje išleista XVI a. Tuomet čia buvo labai mažai mokyklų ir, be to, tik XVI a. antroje pusėje pradėta reguliariai spausdinti knygas. XVII a. jo raštų išleista daugiau. Tuomet Lietuvoje buvo įsteigta daugiau mokyklų ir žymiai pagyvėjo Vilniaus akademijos veikla.

Ryšium su XVI a. ir XVII a. pradžioje vykusia religine kova tarp katalikų, protestantų bei įvairių religinių sektų buvo domimasi Cicerono filosofiniais bei retoriniais veikalais, ir jie buvo spausdinami.

Daugiausia Cicerono veikalų Lietuvoje buvo išleista XVIII a. Visoje Europoje pakilus mokslui ir švietimui, Ciceronu, kaip pavyzdiniu stilistu, ypatingai imta domėtis, todėl buvo leidžiami jo veikalai tiek lotynų, tiek ir lenkų kalbomis.

Tuo būdu, Cicerono veikalų išleista: XVI a.—3, XVII a.—8, XVIII a.—19. Iš viso išėjo 30 leidimų.

Nemaža XVI—XVIII a. Lietuvoje išleistų Cicerono raštų yra mokslinėse Vilniaus bibliotekose. Cicerono raštų Vilniaus universiteto bibliotekoje yra 17 leidinių. XVI a.—1; XVII a.—2; XVIII a.—14. Mokslų akademijos bibliotekoje Cicerono leidinių yra 16: XVI a.—1; XVII a.—1 ir XVIII a.—14. Lietuvos TSR Knygų rūmuose yra 5 XVII a. leidiniai, Lietuvos TSR Valstybinėje respublikinėje bibliotekoje — 1 (XVIII a.).

Nemažas kiekis Cicerono raštų leidinių bibliotekose rodo jų populiarumą Lietuvoje. Cicerono raštai suvaidino didelį vaidmenį, studijuojant Lietuvos mokyklose lotynų kalbą ir antikinę literatūrą.

ИЗДАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ М. Т. ЦИЦЕРОНА В ЛИТВЕ В XVI—XVIII вв.

Я. ТИЮНЕЛИТЕ

Резюме

Издания трудов выдающегося римского писателя I века до н. э. Марка Тулия Цицерона собирали и описывали многие библиографы, однако их сведения разбросаны в разных библиографиях и не дают полной характеристики их издания. Ссылаясь на ранние данные библиографов и их сохранившиеся издания произведений Цицерона в Вильнюс-

⁴⁰ Kraszewski J. I. Wilno. T. 4, s. 364.

⁴¹ Estreicher K. Bibliografia Polska. T. 14, s. 259.

⁴² Ten pat.

ском университете и в других библиотеках, все данные о его произведениях XVI—XVIII вв. собраны в одном месте.

Установлено, что все произведения М. Т. Цицерона XVI—XVIII вв. издавались на латинском и польском языках и большинство их было снабжено комментариями, ибо предназначались для учащейся молодежи в Литве.

Установлено, что меньше всего трудов Цицерона издано в XVI в. (лишь 3 издания). Это объясняется малочисленностью школ в это время и тем, что только во второй половине XVI века здесь начато интенсивное книгопечатание. В XVII в. в Литве открыто больше школ — издано 8 изданий, а в XVIII веке издано еще больше — 19 изданий.

Немалое количество изданных трудов М. Т. Цицерона в XVI—XVIII вв. имеется в научных библиотеках Литвы. Это свидетельствует о популярности произведений М. Т. Цицерона в Литве в XVI—XVIII вв. и о роли, которую сыграли его труды при изучении в школах Литвы латинского языка.
